

מדמשק לירושלים: יומן מסע מן המאה הי"ח

גדעון ויגרט

הקדמה

מאז כיבוש ארץ-ישראל בשלהי המאה השביעית על-ידי הח'ליף עמר אבן אל-ח'טאב התקיימה תנועת עלייה לרגל של מוסלמים אדוקים לירושלים. הם באו מקרוב ומרחוק, מסוריה, מארם-נהרים, ממצרים, מצפון-אפריקה, מן המערב,¹ מסודאן ואף מהודו המרוחקת. מטרת כולם הייתה לבקר במקומות הקדושים לאסלאם בעיר הקודש (אַל-קַדֵס). זיקה חזקה זאת לירושלים בלטה במשך מאות בשנים כאשר עולי רגל מכל העולם המוסלמי היו טרים בדרכם לחג' במכה, או בחזרה למולדתם, גם לביקור בירושלים. אין פלא בכך, קדושת ירושלים בעיני המוסלמים כקבלה (כיוון תפילה) הראשונה מעוגנת בקוראן ובחזית.² על-פי הקוראן, הגיע מחמד ברכיבתו הלילית ממכה לירושלים, וממנה עלה לשמיים.³ הפרשנות המוסלמית המקובלת גורסת, שמסגד אל-אקצא ('המרוחק ביותר'), הנזכר בקוראן, נמצא בירושלים. הקשר הזה עם ירושלים היה כה חזק עד כי מן המאה הי"א החלו המוסלמים במערב לדרוש את החזרת הקבלה ממכה לירושלים מבלי להמתין ליום הדין כמקובל במסורת. בימי הביניים הייתה ירושלים אבן שואבת לעלמאָא (חכמי דת) רבים. התיישבו בה גם ראשי הצופים המיסטיקנים וחסידיהם, שעזו היה רצונם להימצא בקירבת 'ת'אלת' אַל-תַרְמִין, המקום השלישי בקדושתו באסלאם.

- 1 על העלייה לרגל של המערבים לירושלים ראה: ג' ויגרט, 'על הקדש אבר-מדין המערבי בירושלים', קתדרה, 58 (טבת תשנ"א), עמ' 25-34.
- 2 ראה: בקוראן י, יא, ה כא; תרית' אבן חנבל, 'מסנדר', יב, קהיר 1953, עמ' 117. על קדושת ירושלים ראה: ח' לצרוסייפה, 'קדושת ירושלים במסורת האסלאם', מולד, 21 (תשל"א), עמ' 219-227.
- 3 עליה שמימית זאת ידועה בשם אל-אסרא ואל-מעראג' — העלייה הלילית שבאה אחרי תחנת בניים על הר הבית. ראה: קוראן נג יג-טו; לפרטים ראה: ח' לצרוסייפה (עורכת), פרקים בתולדות הערבים והאסלאם, תל-אביב 1967, עמ' 34-35.

בין אלה שעלו לרגל לירושלים במאה הי"ח היו שניים מראשי המסדרים הצופיים, ילידי סוריה. שניהם כתבו ספרי מסע על ביקורם זה, ספרים המהווים עד היום תעודות היסטוריות חשובות לתולדות עיר הקודש באותה התקופה. בשני הספרים אנו מוצאים תיאור מדויק של מסלול המסע, שנמשך ימים רבים, ברגל ועל גבי בהמות רכיבה. הראשון מבין השניים היה השיח' עבד אל-עזיזי אנ-נאבולסי, שנפטר בשנת 1731 (1143 להג'רה).

אנ-נאבולסי היה עאלם (חכם דת) צופי ומראשי המסדר הנקשֶבְנְדִי בדמשק.⁴ בנוסף לכך היה מורה דגול, וכן הרבה במסעות וכתב עליהם ספרי מסע, ענף הידוע בספרות הערבית הקלאסית בשם 'רְחֵלָאֵת'. מסעו לירושלים התקיים בשנת 1691 (1103 להג'רה), ועליו חיבר ספר שכותרתו 'אַל-חֶדְרָה אַל-אַנְסִיָה פִי אַר-רֶחֶלָה אַל-קוּדְסִיָה' (ההתכנסות הנעימה במסע לעיר הקודש — ירושלים).⁵ עם תלמידיו של אנ-נאבולסי נמנה מצטפא אל-בכרי אצ-צִדִיקִי, צופי ח'לותי,⁶ שנפטר בקהיר בשנת 1748 (1162 להג'רה). אל-בכרי ערך את מסעו לירושלים בשנת 1710 (1122 להג'רה), וקרא לחיבור שלו, שנכתב באותה השנה בשם 'אַל-חֶדְרָה אַל-חֶדְרָה פִי אַר-רֶחֶלָה אַל-קוּדְסִיָה' (שכרון החושים במסע לעיר הקודש — ירושלים).⁷

המעין בשני הספרים האלה יגלה מספר הבדלים ביניהם. מסעו של אנ-נאבולסי התמשך זמן רב יותר מאשר זה של תלמידו אל-בכרי. הסיבה לכך נעוצה בעובדה ששמו של אנ-נאבולסי הלך לפניו כעאלם ידוע וצופי משכמו ומעלה. לכן הוא התעכב בכמה מקומות בערי השומרון למספר ימים כדי להשתתף בטקסים צופיים או לערוך פגישות עם חסידים, תלמידים ומעריצים. בספרו הוא מספר בהרחבה על פגישותיו אלה. ספרו כתוב בצורת יומן, ובו הוא מדווח על האירועים העיקריים שקרו לו מדי יום כיומו במסעו עד הגיעו לירושלים.

שונים הדברים לגבי ספרו של אל-בכרי. הוא יצא למסעו בגיל 23, גיל צעיר יחסית. זה עתה הוא קיבל ממורו כהונת שיח' ואג'אֵה, כלומר רשות להורות אותם המדעים שלמד אצל מורה זה. שמו של אל-בכרי טרם נודע מחוץ לגבולות העיר דמשק, מקום הולדתו. ספרו משתרע על 70 עמודים קטנים, ותיאור מסעו מדמשק לירושלים תופס כ-14 עמודים. מסעו, עם קובץ מלוויו, נמשך שבעה ימים בלבד. כמו יתר פרקי הספר גם הדיון במסעו כתוב בצורה סיפורית, ואינו מהווה יומן מסע בדומה לזה של מורהו אנ-נאבולסי. אל-בכרי עזב את דמשק בשנת 1710 (בתחדש מוחרם שנת

4 הנקשֶבְנְדִי מקורה בפרס ומייסדה היא בהאא אד-דין אל-בְחֵ'אִרִי (נפטר בשנת 1389 [741 להג'רה]). היה זה מן המסדרים הנפוצים ביותר בימי הביניים באסיה הקטנה ובהודו.

5 ספר זה פורסם במלואו לראשונה בביירות 1990, בעריכתו של אכרם חסן אל-עלמי.

6 הח'לותֵה היתה אחד המסדרים המיסטיים (הטריקות), החשובים בימי הביניים המאוחרים. גם היא במקורה מפרס, והיא התפשטה ביותר במאות ה'ט"ו-ה'ט"ז באסיה הקטנה והגיעה לסוריה ולארץ-ישראל. במאה הי"ח היתה המסדר החשוב ביותר במצרים, וממנה התפשטה לצפון-אפריקה ולסודאן. השם גזור מן הח'לֵה — תא המתבודד. מייסדי המסדר הרבו לשבת בכידוד תקופות ארוכות תוך התנזרות וצום. באמצע המאה הי"ח הפכה ירושלים למרכז פעילותו של אל-בכרי; ממנה יצא למסעותיו להפיץ את הח'לותֵה באסיה הקטנה, בארמניה, במצרים ובאל-חרמייין. הוא עלה ארבע פעמים לרגל למכה ואל-מדינה, והתיישב סופית במצרים שנה לפני פטירתו.

7 זהו אחד מכמאתיים חיבוריו של אל-בכרי, שמרביתם אבדו. כתב-היד של חיבור זה נמצא בספריית משפחת אל-ח'אלדי הידועה בעיר העתיקה של ירושלים (ראה: ג' ויגרט, 'החיים הדתיים המוסלמיים בירושלים של המאה הי"ח', קתדרה, 49 [תשרי תשמ"ט]), עמ' 76, והעתיקו שיח' מחמד אַמִין אל-אנצרי.

תעודה: מדימשק לירושלים במאה הי"ח

1122 להגירה). זה היה ביקורו הראשון מחוץ לסוריה והוא שהה בירושלים שישה חודשים.⁸ עם שובו לדמשק, כדי לצום את צום חודש רמ'אן הקדוש בעיר מולדתו, חיבר את ספרו זה.⁹ יש לשים לב לכך שבכמה מקומות בספר זה מצטט המחבר מתוך יומנו של מורו, כגון: 'כך כתב השיח' עבד אל-עזי הנעלה במסעו הידוע, האל יקדש את סודו',¹⁰ או 'על פי שיחונא' (השיח' שלנו).¹¹ כנהוג באותם הימים היה על החסיד הצופי לבקש את ברכת השיח' שלו לפני יציאתו למסע. השיח' שבירך את אל-בכרי היה עבד אל-לטיף אל-ח'לוּתִי, יליד חלב, אשר התיישב בדמשק, ושם נפטר בשנת 1796 (1211 להגירה). שיח' זה הכניס את אל-בכרי למסדר הח'לוּתִי, וקיבל ממנו את העָד, שבועת האמונים.

8 המחבר מודה למר פהמי אל-אנצארי, החוקר הירושלמי הידוע, ודודנו של מעתיק ספרו של אל-בכרי, על עזרתו הרבה בפענוח ביטויים קשים בטקסט. תודתנו למר נמרוד לוח, סטודנט לתואר השני בגיאוגרפיה באוניברסיטה העברית, על סיועו בזיהוי מדויק של אחדים מן האתרים המוזכרים בטקסט ועל הכנת מפת המסע בעזרתה של תמר סופר.

9 אלבכרי (אלחמרה), עמ' 4.

שער הכניסה של הספרייה הח'אלדית ברחוב השלשלת, בה נמצא כתב-היד של אל-בכרי. הראשון מימין: מעתיק כתב-היד (שנות העשרים; ראה הערה 7)

תעודה: מדמשק לירושלים במאה הי"ח

אני, העבד העני אומר, אחרי הבקשה [מן האל] לקבל את דברי אלה: זה זמן רב שהשאיפה דוחפת אותי וגעגועי לקיום ביקור בבית אֶל־מְקֹדֵס [ירושלים] המכובד הולכים וגוברים. אבל הגורל עיכב אותי עד שהגיעה שעת המהלך לשם. אז הפנתה הגזרה השמימית כל איבר בגופי כלפי המקומות האלה; שם נמצאות הגבעות המזהירות ושם חבלי הארץ המפוארים עם מוסדות המופת ההדורים וההיכלים הנעלים שעתיקותיהם נגלות לעין כול.

זה היה ביום חמישי המבורך ומסביר הפנים, בתשעה עשר לחודש מוהרם הקדוש¹² שהוא מחודשי שנת האלף מאה ועשרים ושנים להג'רה. ביום ההוא התחלתי, בעזרת השם העוזר, במסע שקראתיו בשם 'שכרון החושים' במסע לעיר הקדוש'.

הייתי פעם אצל השיח' שלנו, המנוח עבד אל־לטיף אל־ח'לוּתִי, שאללה יקיפו בחסדו ויקדש את סודו כמושב של אמת ואמונה. אז צצו לפתע בראשי שני בתי שיר שבישרו על הביקור שכלל לא עלה על דעתי מקודם. דבר זה התרחש בערך שנתיים ומעלה לפני פטירתו של שיח'נו. באותו המעמד השמעתי את שני החרוזים, והוא איחל לנו לאמת את תקוותנו ולהגשימה בהקדם.

כך יצאנו לדרך עוד באותו היום, מלא החסד, עם שיירה של עולים לרגל ובחברת הדוד יחיא, בן המנוח, החאג' מחמד אֶל־חַלְבִי אל־מוֹקַע. הלכנו בחברתם ונשמנו את משב הרוח הנעימה. הדבר היה בעונת האביב. הרוח נשבה, והפרחים גילו את סודם, והפיצו בעולם כולו את הבושם הצפון בהם. ישבנו על גבן של בהמות הרכיבה, ועברנו את הישימון. גמענו מרחקים, ונפרדנו מן המשפחות ומארץ המולדת. פרידה זאת הייתה אש בלבבות. כאשר התקרבו למקום כלשהו,¹³ ואנו עדיין מתבוננים בסוד החודו של האל, והנה נגלו לפנינו שניים מן האנשים שאלוהים בליבם. אני הקדמתי והחלפתי את כיסוי בהמתי, כדי שאיש לא יבירני. הראשון מבין השניים היה השיח' אחמד אניחלאוי.¹⁴ הוא הכיר אותי; ביקשתיו להתפלל למעננו ולבקש מן האל אותות חסד בעבורנו. אחרי שהוא הלך לדרכו, נשמעה בת קול הקוראת בשמחה: לכו לכם בשלום! שאלתי את אלה שהיו עימנו: מי זה האיש? פלוני השיב לי: זהו משוגע [מג'דוב]. פניתו לעבר האיש בלב שדוד כי הכרתיו. פגשתיו פעם ליד המצבה של אל־עסאלי,¹⁵ פגישה זאת בישרה לי את הצלחת המשימות [של המסע] ויישור ההדורים.

המשכנו את דרכנו לכפר דאריא.¹⁶ כל אחד מאיתנו הכין את עצמו לאנחות הפרידה, כי הרי עד כאן ליוו אותנו אחדים מן האחים, שהאל יאהב אותם ויעניק להם מרוב חסדו.¹⁷ אחרי הפרידה מן האחים ומיתר המלווים קראנו את הפאתחה¹⁸ למען תושבי הכפר ההוא, והתפללנו לאל במיטב התפילות עברונו ועבור כל המוסלמים.

פניתו לעבר הארץ הקדושה. ובעוד אנו ממשיכים בהליכה בעזרת האל, והנה הגענו לקירבת ח'אן אש־שיח'. והנה נפרס [בפנינו] אהו רחב ידיים, ירדנו לשפת הנהר אל־אֶעֻנְג' בגבות שפופים מרוב עייפות.¹⁹ השעה היתה שעת הצהריים. אכלנו במקום זה מה שהיה לנו מן המוכן, ואחרי כן רכבנו על גבי הסוסים. התקדמנו במסע עד לכפר סעסע, שגבעותיו הוריקו באור בוקר,²⁰ שם לנו באותו הלילה מלאי שמחה. זה היה ליל מרנין, אלא ששרר בו כפור עז. בהפציע השחר והמואן קרא לתפילה, קמנו — אנו קבוצה של חסרי כול — להתפלל את תפילת השחר.²¹ ביקשנו מן האל להסיר מאיתנו את שאריות הלילה המאוס

12 החדש הראשון מבין שלושת החודשים הקדושים בלוח ההג'רי.

13 בערבית 'באב אללה' — שער האלוהים, היכול להיות בכל מקום.

14 האיש טרם זחה.

15 אל־עסאלי אחמד, אבו עלי אחרירי, נולד בכפר אל־עסאלי, ליד דמשק, שיח' ח'לוּתִי; נפטר בדמשק בשנת 1638 (1048 להג'רה).

16 דאריא — פרבר דרומית לדמשק.

17 האחים 'אלאהונאן' — כינוי לחסידים צופים.

18 סורת הפתיחה לקוראן.

19 אל־אֶעֻנְג' — נהר מתפתל, מילולית העקום (ראה מפה).

20 הכפר סעסע — בדרך דמשק־דע (ראה מפה).

21 חסרי כול — מילולית: 'פושטי רגלי', תיאור של צופי אדוק חסר כל קניין.

שעבר עלינו. התחלנו בהליכה, עברנו חבל ארץ חרבה ושוממה, והמשכנו עד שהגענו לאליקוניטרה, שקראו לה גם אזונויטרה בגלל הכפור הנורא השורר בה.²²

הגענו לקראת שעת המנחה [אל-עצר], ומיהרנו להתפלל בקצרה. אחרי התפילה ירדנו לח'אן הידוע. סבלנו מן הכפור המפורסם של המקום. אחרי שמילאנו את כל המוטל עלינו [חובות התפילה] התכוננו להמשך המסע. עלינו על גבות הבהמות, וביקשנו מאללה גמול על מעשינו.²³ זה אירע לפני שיצאנו לדרך ואחרי שהיינו כבר מוכנים לתלאות המסע. אחרי שסעדנו מנה של ארוחת ערב, ירדנו לעמק ירוק, מלא אור ונודף בושם. שם התפללנו שחרית, ואחרי כן המשכנו וחיצינו את הרי החושך ואת הדרכים עד שהשקפנו על אבו אַנְיָא.²⁴ בפסגת הר זה, שראשו הלבין, ביקשנו מן האל שבזכותו יעניק לנו תקוות רבות רוויות טל. אז חזרה ההשגחה העליונה לליבנו, ובזכותה נכנסנו ליער. במקום זה פגשנו את מושל אליקוניטרה בחברת כעשרים פרשים-היילים ובידיהם רמחים. הם היו בקיאים ברכיבה על סוסים ובריפוי הבהמות.

צעדנו בברכת האל. הלב התעוץ מרוב התפעמות מן המראות המופלאים שראינו בדרך. כך התקרבו לגשר בנות יעקב. עודנו יורדים לכיוון הגשר, מגששים במדרונות הקשים מלאי החתחתים, והנה אנו ליד הח'אן. השעה התקרבה למנחה. התפללנו את תפילת הצהריים [אֶטְ'הַר] בקיצור נמרץ, ובעקבותיה, אחרי הפסקת-מה, את המנחה. מאוחר יותר יצאנו אל המרחב המשתרע לפני הגשר המופלא הזה. זהו אהו נרחב, שריח חלמית המושק עולה בו. שתינו ממי הנהר הזורמים, והרחנו את בושם משב הרוח הקלה, שנשבה בכל אתר ואתר. כך נזכרנו בזמנים שעברו.

רעינו במרעה הזה [כך?] עד שהשמש התקדרה, תוך עצב על הצורך להיפרד מן הגבעות הללו. אז עלינו חזרה אל הח'אן ללינת לילה. עם הגץ האור הראשון, המבשר את השחר, התגנבנו החוצה כדי להתכונן למסע. אחרי תפילת השחרית, כמתחייב, הלכנו להתבונן במעשיו של בורא העולם, וראינו מעשי פלאים ממש.

מיהרנו לדרך, ואחרי מהלך-מה הופיע מראה של באר יפהפיה. זאת היתה הבאר של בעל היופי המקסים והלבנה במלואה, הארון יוסף הצדיק,²⁵ בן הצדיק בן הצדיק, עליהם ועל נביאנו אמרנו את התפילות וברכות השלום הנעלות ביותר.

האוויר התמלא בעננים, וגשם החל לרדת מכל שערי השמיים. עד שהגענו לח'אן שלידי הבאר הנאה הזאת, הקיפו אותנו רחמי האל מכל עבר. על באר זאת אמר אל-בדאווי הקאדי, כי היא הבאר של ירושלים או היא נמצאת בחבל ארץ ירדן או בין מצרים למדין או במרחק של שלוש פראסח' ממצבת יעקב.²⁶ ובסיפורי הנביאים²⁷ מסופר, שבאר זאת היתה בירדן, בין טבריה לירושלים, בוואדי באמצע הדרך, בתוך גיא במרחק שלוש מידות מרחק מביתו של יעקב.²⁸ זאת היתה באר שוממה ועזובה, תחתיתה חשוכה ומימיה מלוחים. ירדנו בח'אן זה, אלא שהוא היה צר מהכיל אותנו, על-אף שהמשל אומר שהוא מכיל אלף ידידים. בדרך מקרה, בקריאתי בספר העתיק ביותר [הקוראן], הגעתי לפרשת יוסף, שלום אללה הרחמן והמרחם עליו. עליתי על גג הח'אן, והתחלתי לקרוא בפרשה זאת עד שהתקרבה שעת התפילה. לנו במצב מצוין עד שקראה בת קול: השחר! אז מיהרנו להיענות לקריאה. במרחק-מה ממקומו ראינו כיפה, שנאמר עליה שבתוכה שוכן איש בשם השיח' עבד אללה, מאנשי המקום וקרוב לאלוהים ולקדושו. הענקנו לו מרחוק קריאת הפאתחה של הספר הנמיר [הקוראן].

22 אזונויטרה — במקור: 'זנטנה', מקום של ייסורים (ראה מפה).

23 הרעיון של בקשת גמול מחזר ובלתי-מקובל לגבי צופים, הדוחים כל מחשבה בדבר קבלת טובת הנאה בעבור עבודת האלוהים שלהם.

24 אבו אנינדא — בעל הטל, זהו כינוי. הכוונה להר אביטל בגולן.

25 כינוי של יוסף בקוראן. הבאר נמצאת בקירבת קיבוץ עמינד שבגליל העליון, ולא בסמוך למקום בשם זה ליד שכם.

26 אל-בדאווי, עבד אללה (נפטר בשנת 1286 [685 להג'רה]), פרשן קוראן ידוע, היה קאדי בשיראז. פְרֶשָׁח' (רבים: פְּרֶאסַח') מידת אורך זוהי ל-10,000-20,000 אמות.

27 הכוונה לספר קַצֵּץ אֶל־אֶנְבִּיאַא (סיפורי הנביאים). מחברו אחמד אבן מחמד את-עלבי היה ממרצא פרסי, ונפטר בשנת 1036 (427 להג'רה). הספר ראה אור בהוצאות רבות. לדוגמה: קהיר 1348 (929).

28 באר יעקב, ראה: בראשית לג יח.

בקצה הבאר, במרחק־מה נמצאת ברכת מים רחבת ידיים, אשר העוברים ושבים נהנים ממימיה. התכוננו למסע בעזרת האל הכל יכול: עברנו דרך מיצרים ושקעים עד שהתקרבו בתחילת היום למקום חפצנו. והנה בת קול עולה להלל את האל האחד המנצח.²⁹ המשכנו, יחד עם עולי רגל וסוחרים בחברתנו, לאורך שפת הברכה, חצינו את הרי החושך עד שהגענו לעיין את־תג'אר.³⁰ בתוך הח'אן של המקום נמצא מסגד נאה. מבנהו בעל אגפים רחבים. מסגד זה והח'אן שלידו הוקמו על־ידי המנוח סנ'אן פאשא.³¹ בתחנה זאת התפרקה חבילת קבוצתנו, שהיתה מעורבת מעולי רגל ומסוחרים: אלה שמחזו חפצם היה ירושלים פנו צפונה, ואלה הפונים למצרים הלכו מערבה.³² לנו במקום זה, ובאשר חיל החושך התכוון לפנות את מקומו בראותו את צבא השחר מפשיל את שובל בגדיו, קמנו למלא את חובתנו. במסענו מכאן עברנו את גבי הסלעים לאורכם ולרוחכם. חצינו מעבר הרים המוכר בשם 'מיצר דבורה', והוא ידוע בסכנותיו.³³ ערדנו ממשכים בדרךנו, והשעה שעת צהריים, והנה שלושה שחידים רכובים, שנראו כחלוץ של קבוצה גדולה יותר. אנשי השיירה (השומרים) התקבצו ומילאו את רוביהם אבקת שריפה. הם פתחו באש עד שכל האזור השומם הדהד מקולות הנפץ. אז הבינו השחידים, שהיו במחבוא, שמדובר בשיירה מזוינת היטב, והסתלקו מן המקום. הדינו לאל על שיצאנו בשלום ממקום מפחיד זה. וכך הגענו לגנין. בגנין מצודה ומבצר בלתי־מבוצרים. כאן שחררנו את הבהמות למרעה דשן בתקווה שעין אלוהים תשמור עלינו.

אחדים מן החברים, שבאו מן הדרך שבה היה עלינו לעבור למחרת היום, הודיעו לנו, שבדרך ישנם שודדים מפחידים. באותו לילה לא עצמנו את עינינו, אלא שיננו את 'אל־לטיף' שישה עשר אלה שש מאות ארבעים ואחת פעם, עד שהדרה בנו שלושה פנימית ומילאה את ליבנו, דעתנו נחה עלינו.³⁴ כך הייתי רגיל לנהוג במסעותי בעבר. לנו במקום בשקט ושלווה, ובבוקר יום המחרת רכבנו על גבי הבהמות ומסרנו את נפשנו להשגחה העליונה. היינו בסביבה שבה הפיצו הפריחים בושם שאין דומה לו — לא לטל הקמפור ולא לענבר. כך המשכנו במסענו ומגמתנו שכם השמורה, העיר שגבעות משקיפות אליה. שם נפגשנו עם קבוצה שהיתה בדרך לגנין המבהיקה. מקבוצה זאת נפרד נער, ניגש אלי, ובירך אותי לשלום כאילו היה גבר מבוגר. השתוממתי על כך שהוא בירך רק אותי מתוך כל הקבוצה שלנו. אבל הודיתי לאללה המלך היודע צפונות.

ואנו ממשכים בדרךנו ומתקדמים עד שהגענו לוואדי שכם הפורה. שם ראינו את כל פלאי הפלאים: את טחנת הקמח המסתובבת ואת כוכבי הפרחים של העמק, הרומים לכוכבי לכת. יחד עם הדוד הלכנו למעין מים זך ומתוק, שממנו שתינו לרוויה, והדינו לאללה המרומם על שפע הסדו. אז נכנסנו לתוך העיר [שכם]. פרקנו מעצמנו את הנשק והציוד. ואחרי שלא הספקתי להתפלל את תפילת הצהריים, מיהרתי עכשיו לקיימה מחשש להחמיצה. התמקמנו באותו לילה לפני תפילת המנוחה, ובזמן הפנוי שנשאר לנו זימרנו פיוטים דתיים. אחדים מחברי הדוד הזמינו אותנו לביתם. הלכנו עימו ובילינו שם פרק זמן.

בעצם היה בדיעת אנשי השיירה לחנות באדמה הפורייה הזאת, אלא שהלשינו על כך למושל. הם נקנסו בסכום של דְרָאָהִים אחדים — סכום שלא נלקח בחשבון על ידם.³⁵ הם חשבו על העונש כעל אסון, והיו מודאגים מכל העניין. לכן הוחלט להמשיך למחרת היום.

יצאנו למסע במרץ ובשאיפה להגיע למעונות הקדושים, עד שבאנו לכפר סנג'ל עליה. הנינו בכיכר התחנה של הכפר, שהיא כה גבוהה עד שלא כל אחד היה מסוגל להגיע אליה. במקום זה התפללנו

29 מכיניי האלוהים בקוראן.

30 עיין את־תג'אר — מעיינות, הסוחרים, המקום ידוע בשם 'חנות התגרים' בקירבת בית קשת (ראה מפה).

31 מדובר כאן במצביא הגדול סנ'אן פאשא, בן משפחה נוצרית שהתאסלמה. נפטר בשנת 1596 (1005 להג'רה). הוא נלחם תחת הסולטאן סלים השני, שנפטר בשנת 1520 (927 להג'רה).

32 לא ברור מדוע ציין המחבר את הצפון ככיוון הליכה לירושלים.

33 מיצר דבורה ליד הר התבור (ראה מפה).

34 אל־לטיף — עושה החסד, כינוי לאלוהים, זוהי תפילת תחנונים מקובלת אצל הצופים.

35 דרהם (רבים: דראזים) — מטבע עות'מאני.

בקצרה, ואחרי זמן־מה אמרנו את תפילת המנחה. והנה הודיעו לנו על הימצאות שודדים בדרך, אלא שמאיננו לא נשדר, השבח לאללה, אפילו מחזיק של כיסוי ראש [עקאל]. זה היה מוזר בהתחשב בעובדה שנמסר לנו כי השודדים האלה הם זרזים ומאומנים במיוחד.

כאשר רק הפציע השחר וצבא החושך נסוג, התקרמנו כלפי המרחבים והחניות. רכבנו פרק זמן לאורך המסילה שעל דרך המלך, ואחרי כן ירדתי מן הבהמה והתפללתי שחרית בעמק שכולו ריח ניחוח ובושם. שקדנו מאוד להמשיך בדרךנו, עד שהגענו לכפר אל־בירה. הדרך נמשכה ונמשכה, ולא פסקנו כמסענו. כמעט טסנו באוויר מרוב געגועים עד שעלינו במעלה אל־עקבה.³⁶ אז נתגלו לעינינו אורות המסגד האהובים.³⁷ השקפנו לעבר בית אל־מקדס המקודש, הנעלה והיקר לנפש. מרוב שמחה למראה עיניהם פרצו הצעירים שבינינו בקולות צהלה: חי אלוהים! השמחה התפשטה חיש בקרב כולנו [כאן מביא המחבר שני בתי שיר בשבח יופיה של ירושלים].

כאשר התקרבו אל השכונה שיח' גראח קראנו את הפאתחה לקוראן, אשר פותחת את כל השערים, הודינו לאל על שהגענו למטרה המקווה. התקרבו לשער העיר, שם פגשנו תושבי עיר שיצאו משער דמשק³⁸ כדי להשקיף על השוירה שלנו. רצינו להיכנס לתוך העיר, לכן ביקשנו רשות לכך מנשאי המישרות הרמות, כפי שהדבר נדרש מכל הנכנס לעיר או יוצא ממנה.

עם מעמד הכניסה לחומות העיר העתיקה של ירושלים מסתיים יומן המסע של מצטפא אל־בכרי מדמשק לירושלים. מכאן ואילך משקף החיבור את מסעותיו ואת פעולותיו בירושלים ובסביבותיה להפצת מסדר הח'לותיה.

36 אל־עקבה — רמה גבוהה ממנה ניתן להשקיף על הסביבה. ממקום זה ניתן היה בעבר לראות את מבני הר הבית. ייתכן שהכוונה לרמת נבי סמואל.

37 הכוונה למסגד אל־אקצא ולכיפת הסלע הנראית למרחוק.

38 באב אֶשֶׁשֶׁאם — שער דמשק, כך קראו לשער שכם באותה התקופה. מקביל לשם באב אל־עמוד — שער העמודים, המקובל כיום בפי התושבים הערבים.